

ФОРСАЙТ ВИЩОЇ ОСВІТИ: АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ

Шевченко Л. С., д.е.н., професор
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
shevchenko_ls@ukr.net

Вища освіта в Україні розвивається за інерцією, без довгострокових орієнтирів і наукових прогнозів. У той час, як у країнах Європи одним із способів ефективного управління освітньою галуззю стало проведення Форсайт-досліджень.

Форсайт (від англ. *foresight* — погляд у майбутнє, передбачення) – це процес систематичного виявлення нових пріоритетних напрямів інноваційного розвитку та можливих технологічних перспектив, які за умови інвестування та організації систематичної роботи зможуть у довгостроковій перспективі істотно впливати на соціально-економічний розвиток країни, регіону, галузі або корпорації. Форсайт передбачає побудову багатоваріантних сценаріїв подій з одночасною розробкою практичних заходів. Для проведення Форсайту залучають багато експертів із різних сфер діяльності, практикують опитування певних груп населення (жителів регіону, молоді тощо), які зацікавлені у розв'язанні проблем, що обговорюються в рамках проекту. Однією з головних передумов успішного Форсайту є готовність суспільства (керівників держави, місцевої влади, компаній, громадськості) спільно оцінити довгострокові перспективи розвитку країни [1].

У РФ близько двох десятків компаній спеціалізуються на прогнозних дослідженнях. Ємність російського ринку послуг із організації Форсайт-сесій оцінюється приблизно у 3 млрд руб. на рік. Реалізовано промислово-енергетичний Форсайт Мінпроменерго, Форсайт атомної галузі, Форсайт міністерства інформатизації та зв'язку, регіональні Форсайти в Пермі, Іркутській області, Республіці Башкортостан та інших регіонах [2, с. 24].

Важливим об'єктом російських Форсайт-досліджень є освіта, а саме: оцінка перспективного попиту на кваліфіковані кадри з боку окремих секторів економіки; розробка сценаріїв розвитку системи освіти з урахуванням майбутніх тенденцій демографічного, соціально-економічного та науково-технологічного характеру. Так, Агентство стратегічних ініціатив, Російське управлінське співтовариство, Російська венчурна компанія розробили Форсайти дитячих освітніх сервісів, шкільної освіти, вузівської освіти, додаткової освіти, компетенцій [3]. При Державному університеті «Вища школа економіки» створено Міжнародний науково-освітній Форсайт-центр, де досліджують напрями підготовки кадрів, які будуть актуальними для посткризової економіки. З 2010 р. Сибірський федеральний університет реалізує масштабне дослідження «Прогноз і сценарії розвитку вищої школи в Росії – інституту,

який інтегрує науку, освіту та інновації – в горизонті до 2030 р. як основа державної політики в освіті, науково-технічній та інноваційній сфері» [4].

Початок проведенню Форсайт-досліджень в Україні було покладено «Державною програмою прогнозування науково-технологічного та інформаційно-технологічного розвитку на 2004-2006 рр.». Під час її реалізації проводилося Форсайт-дослідження, результатом якого став відбір 14 критичних енергозберігаючих технологічних проектів. Але фінансування Програми було скорочено майже вдвічі, а її реалізацію у 2006 році призупинено.

Постановою Кабінету Міністрів України від 11.09.2007 р. № 1118 затверджено «Державну програму прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008-2012 роки». У результаті проведених Форсайт-досліджень пріоритетними напрямками визнано «Науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань», «Енергетика та енергоефективність», «Нові речовини та матеріали», «Раціональне природокористування», «Інформаційно-комунікаційні технології», а також уперше в Україні сформовано Перелік критичних технологій за кожним пріоритетним напрямом [5]. Проте з часом діапазон досліджень і розробок значно звужився, а замість Форсайту почали проводити маркетингові дослідження. Рішенням КМУ № 704 від 22 червня 2011 р. програму було відмінено з причин реструктуризації уряду і жорстких заходів економії.

Відсутність повноцінного технологічного Форсайту в Україні не дає можливості спрогнозувати час та особливості переходу до п'ятого-шостого технологічних укладів, розвиток окремих галузей і секторів економіки. Відповідно не мають бази для чіткого прогнозу ні ринок праці (структура попиту на працю), ні вища освіта як сфера підготовки фахівців. У той час, як інерційність розвитку освіти як системи, повільність змін у педагогічних технологіях та методиках навчання, відкладений характер результатів самого освітнього процесу (використання здобутих компетенцій і знань тими, хто навчається, ще кілька років після закінчення навчання), значний період окупності інвестицій в освіту обумовлюють горизонт прогнозування не менше 5-10 років.

Вища освіта в Україні має й доволі складний прогнозний фон. Якщо закономірностями розвитку системи освіти в західних країнах є підвищення ролі науки як фактора якості освіти та перевищення темпів зростання затрат на освіту над темпами економічного зростання, то в Україні, навпаки, мають місце: зменшення рівня державного фінансування вищої освіти, припинення фінансування нових фундаментальних наукових досліджень, які мали б виконуватися викладачами ВНЗ у 2014 р.; посилення комерціалізації та обмеження доступності вищої освіти для значної частини молоді; «відплив мозків» викладачів, науковців і студентів за кордон; поглиблення розриву з передовими системами освіти світу, відмова багатьох країн світу визнавати дипломи про вищу освіту низки українських університетів; корупція у всіх гілках влади.

Замовником Форсайту вищої освіти в Україні може бути тільки той уряд,

для якого важливе майбутнє країни, який опікується національними, а не корупційно-чиновницькими інтересами. До об'єктів прогнозування слід буде віднести: пріоритетні напрями науково-інноваційного розвитку та модернізації вищих навчальних закладів, підготовку кадрів, конкурентоспроможність освітніх послуг на найближчі 15-20 років. Науково-прогностичного забезпечення розвитку вищої освіти потребують також питання щодо домінуючих наукових теорій, на основі яких відбуватиметься формування нових парадигм; тих галузей науки, які будуть формувати техніко-технологічний склад освіти майбутнього; потужностей науково-технічного потенціалу вищої школи, який забезпечить перехід освіти на інноваційний шлях розвитку; оптимального співвідношення між фундаментальними дослідженнями, прикладними дослідженнями і розробками в області освіти; кластерів комплексних радикальних інновацій для забезпечення стійкого розвитку освіти на інноваційній основі; очікуваного ефекту від одержання і застосування результатів НДР і науково-технічної діяльності [6].

Література

1. Основы методологии «Форсайт» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kylbakov.ru/page110/page190/index.html>.
2. Ланских, А. Н. Стратегия развития сферы услуг высшего профессионального образования на основе инновационно-ориентированного прогнозирования [Текст] : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.05 / А. Н. Ланских. – М., 2012.
3. Итоги Форсайт-Флота 2013: Участники разработали 10 карт будущего [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.r-u-s.org/cgi-bin/news/view.cgi?news-645>.
4. Ефимов, В. С. Форсайт высшей школы России: новые миссии и функции, перспективные технологии и форматы деятельности [Электронный ресурс] / В. С. Ефимов, А. В. Лаптева, В. А. Дадашева. – Режим доступа : <http://www.ecsocman.hse.ru/data/2013/01/10/1251404588/2012-3-2.pdf>
5. Форсайт в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uintai.kiev.ua/foresight/ua/ua_foresight.php.
6. Тодосийчук, А. В. Прогнозирование развития системы образования [Электронный ресурс] / А. В. Тодосийчук. – Режим доступа : http://www.bimbad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=994).